

Flere tar utdanning – og stadig lengre

Siden 1980 har befolkningens utdanningsnivå økt mye. Aldri før har så stor andel av befolkningen hatt høyere utdanning. Dette gjelder særlig for kvinner. Norge har mer og mer blitt et "utdanningsamfunn", og det er en stadig større andel av befolkningen som er under utdanning. En stor andel ungdom fortsetter i videregående opplæring, og aldri før har det vært flere ungdommer som fortsetter i høyere utdanning. Kvinner er i flertall i høyere utdanning, mens det ikke er så store kjønnsforskjeller i videregående opplæring.

Sadiq Kwesi Boateng

Barnehagedekningen øker

Siden 1980 har det blitt mer og mer vanlig at barn går i barnehage. Dette har en sammenheng med økt yrkesdeltakelse blant kvinner generelt, også blant småbarnsmødrene. Barnehagedekningen økte fra 19 prosent i 1980 til 72 prosent i 2004, om vi ser på barn i alderen 1 til 5 år. Dekningsgrad regnes av antall barn i barnehage i prosent av alle barn i en bestemt aldersgruppe. Antall som ikke søker plass er inkludert, mens barn i åpen barnehage ikke er med i disse beregningene. Både kommunale og private barnehageplasser telles med.

Det er imidlertid store forskjeller på dekningsgraden for de ulike aldersgruppene. Den beste barnehagedekningen finner vi i aldersgruppen 3-5 år. Mens en av tre hadde barnehageplass i 1980, var det ni av ti som hadde barnehageplass i 2004. Barnehagedekningen for barn 1-2 år er langt lavere. Om lag fem av ti barn i den yngste aldersgruppen hadde barnehageplass i 2004. Til sammenligning var barnehagedekningen for 1-2-åringene i 1980 bare 7 prosent. Imidlertid står flertallet av 1-2-åringene fortsatt uten tilbud om barnehageplass. Dekningsgraden for barn 1-5 år i hele landet var 72 prosent. Tilsvarende andeler for fylkene varierer fra 68 prosent i Rogaland og Hordaland til 79 prosent i Finnmark Finnmark.

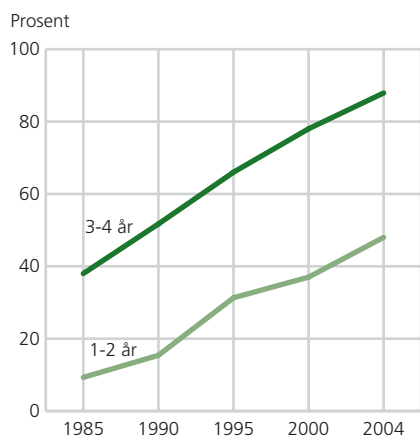
Fra 2003 til 2004 økte dekningsgraden for alle alderstrinnene i hovedmålgruppen (1-5 år). Størst økning var det for 1-2-åringene med 4 prosentpoeng, fra 44 prosent i 2003 til 48 prosent i 2004. Høyest dekningsgrad hadde de eldste barna i aldersgruppen 3-5 år med 88 prosent. Dekningsgraden blant 5-åringene var 91 prosent og lavest var den for barna under 1 år – under 3 prosent.

I alt hadde 213 500 barn i alderen 0 til 6 år plass i barnehage per 15. desember 2004. I tillegg benyttet vel 7 500 barn et tilbud i åpen barnehage. I alt hadde derfor nærmere 221 000 barn et barnehagetilbud. 93 016 barn hadde plass i private barnehager, mens 120 550 hadde plass i offentlige barnehager.

Flere barn i private barnehager

Av 213 500 barn med barnehageplass i 2004 hadde om lag 42 prosent plass i private barnehager. Private barnehager omfatter barnehager som ikke er kommunalt drevne, og omfatter derfor også privat drevne familiebarnehager. Andelen private barnehager har variert i perioden 1980-2004, den var lavest i

Figur 1. Barnehagedekning. 1985, 1990, 1995, 2000 og 2004. Prosent

Kilde: Barnehagestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Sadiq Kwesi Boateng er førsteksulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for utdanningsstatistikk (sadiq.kwesi.boateng@ssb.no).

1988 med 39,4 prosent og høyest i 2004 med 52,8 prosent. Det var 1 056 familiebarnehager i 2004 med 11 000 barn. Familiebarnehagene hadde i gjennomsnitt ti barn.

Flere heltidsplasser i barnehagene

Andel heltidsplasser har holdt seg stabilt på over 60 prosent fra 1996 frem til 2004. Andelen var høyest i 1998 med 66 prosent. Laveste andel i perioden var i årene 1999 og 2000 med 63 prosent. Antall barn med heltidsplasser økte med vel 15 000 til over 157 000 plasser fra 2003 til 2004, mens det ble 3 100 færre deltidsplasser. Heltidsplass defineres som en oppholdstid på 33 timer eller mer per uke. Dette tilsier 5 prosentpoeng økning i antall heltidsplasser fra 2003 til 2004. Oslo, Akershus og Finnmark Finnmark hadde høyest andel heltidsplasser med henholdsvis 92, 88 og 84 prosent. Lavest andel heltidsplasser hadde Oppland med 52 prosent. På landsbasis var tre av fire barnehageplasser heltidsplasser.

En av tre ansatte med førskolelærerutdanning

Ser en på alle ansatte i barnehager under ett, hadde 31 prosent godkjent førskolelærerutdanning i 1985. Det er den høyeste andelen i perioden 1980-1999. Siden 2000 har andelen steget hvert år. Andelen styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning var i 1980 over 91 prosent og rundt 88 prosent i 1988. I første halvdel av 1980-tallet var andelen rundt 90 prosent, for så å synke til 76 prosent i 1994. Andelen ser nå ut til å nærme seg nivået fra første halvdel av 1980-tallet.

Ved utgangen av 2004 var det vel 60 600 ansatte som til sammen utførte nærmere 46 600 årsverk i barnehagene. Andel ansatte med førskolelærerutdanning i 2004 holdt seg stabilt i overkant av 33 prosent i forhold til i 2003. I 2004 hadde 88 prosent av styrerne/de pedagogiske lederne i barnehagene godkjent førskolelærerutdanning, en reduksjon på 3 prosentpoeng fra 2003. Det er et klart flertall av kvinner blant ansatte i barnehagene. I 2004 var bare 8 prosent av de ansatte med basisvirksomhet menn.

Antall barn per årsverk i private og offentlige barnehager nærmer seg hverandre, med henholdsvis 4,8 og 4,4 i 2004 og 4,9 og 4,4 i 2003. I 1985 var forskjellen mye større, da var det 8,8 barn per årsverk i private barnehager og 5,1 barn per årsverk i offentlige barnehager. Forklaringen på dette er at det er færre småbarnsplasser i private barnehager.

Flest første- og andreklassinger i SFO

I 2004 deltok om lag syv av ti elever i første klasse i skolefritidsordningen (SFO). Det var noe lavere deltakelse blant elevene i andre klasse, 65 prosent. Sammenlignet med året før var det en svak økning i andelen som deltok. Andel andreklassinger i SFO økte fra 57 prosent i 1999 til 62 prosent i 2001. Etterpå har det vært en gradvis økning hvert år frem til 2004. Ser vi nærmere på fordelingen, deltar omtrent halvparten av tredjeklassingene i SFO, mens bare en av tre av fjerdeklassingene og fremdeles under 1 prosent av elever i femte til sjuende klasse deltar.

Flest elever velger yrkesfag

Ifølge tall per 1. oktober 2004, var det registrert nesten 173 800 elever i videregående opplæring (lærlingene i praksis er ikke med i tallene). Det var flest elever på de yrkesfaglige studieretningene. Seks av ti elever som startet på grunnkurs i videregående opplæring høsten 2004, begynte på en yrkesfaglig

studieretning. Jentene velger i større grad allmennfag enn guttene. 46 prosent av jentene gikk på et allmennfaglig grunnkurs, mens det samme gjaldt 39 prosent av guttene. Innenfor de enkelte studieretninger er det store forskjeller på fordelingen av gutter og jenter. I 2004 utgjorde jenter 90 prosent av elevene i helse og sosial, 85 prosent i formgivningsfag og 72 prosent i musikk, dans og drama.

Kvinnene utgjorde en svært liten del av elevene i de tradisjonelle "mannsdominerte" fagene. På studieretning byggfag var det 98 prosent gutter, tett fulgt av elektrofag med 96 prosent, mekaniske fag 95 prosent og trearbeidsfag 84 prosent. De store kjønnsforskjellene på disse studieretningene har holdt seg stabile i flere år.

Jenter fullfører i større grad på normert tid

Jenter fullfører videregående på normert tid i større grad enn gutter. Hele 65 prosent av jentene som startet på grunnkurs for første gang i 1998, gjennomførte utdanningen på normert tid og 76 prosent i løpet av fem år etter utdanningsstart. Tilsvarende tall for gutter var i begge tilfeller rundt 10 prosentpoeng lavere.

Disse forskjellene i gjennomføringsgrad mellom jenter og gutter finner vi både innenfor de allmennfaglige og yrkesfaglige studieretningene. På allmennfaglige studieretninger fullførte 86 prosent av jentene og 80 prosent av guttene i løpet av fem år. Tilsvarende tall på yrkesfaglige studieretninger er 61 og 54 prosent. Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.

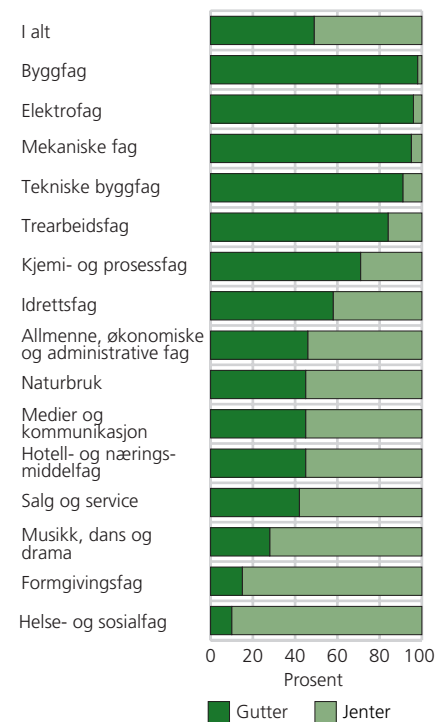
Også blant ungdom med innvandrerbakgrunn hadde jentene bedre resultat enn guttene. Mens 45 prosent av jentene i 1998-kullet fullførte videregående opplæring på normert tid, var tilsvarende tallet for guttene 38 prosent. Det var like mange gutter som jenter med innvandrerbakgrunn i dette elevkullet. Elever med innvandrerbakgrunn defineres her som personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre (også kalt førstegenerasjonsinnvandrere) og personer som er født i Norge med to utenlandske foreldre (også kalt etterkommere), og som ikke har norsk, svensk eller dansk landbakgrunn.

Foreldrenes utdanning har stor betydning for hvordan elevene/lærlingene i videregående opplæring gjennomfører skolegangen. Hele ni av ti elever som startet på grunnkurs for første gang i 1998, og som har foreldre med lang høyere utdanning (mer enn fire år), fullførte opplæringen i løpet av fem år. Til sammenligning fullførte to av tre av ungdommer med foreldre med videregående utdanning og under halvparten av dem med foreldre med grunnskoleutdanning innenfor samme tidsrom.

En av tre gikk direkte fra videregående til høyere utdanning

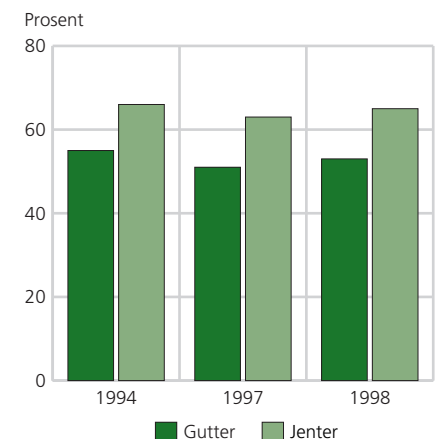
Andelen som gikk direkte over fra videregående skole til universiteter og høyskoler har endret seg opp gjennom 1980- og 1990-tallet. Fra slutten av 1970-tallet til slutten av 1980-tallet gikk om lag 20 prosent av elevene i videregående skole direkte over i høyere utdanning (Jørgensen 1997). Andelen menn som gikk over fra videregående til høyere utdanning var omtrent 2 prosentpoeng høyere enn andelen var for kvinner frem til 1992. I 1993 var det for første gang relativt flere kvinner enn menn som hadde fullført videregående med studiekompetanse, og som var i høyere utdanning høsten etter: 30 prosent av kvinnene og 28 prosent av mennene. Denne andelen har økt litt hos

Figur 2. Elever i videregående opplæring, etter kjønn og studieretning¹

¹ Omfatter elever under opplæringsloven.
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Elever som fullførte videregående opplæring på normert tid, etter kjønn

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

kvinnene, og var i 2004 på 37 prosent, mens tilsvarende andel for menn var nede i 25 prosent.

Andelen elever med innvandrerbakgrunn som gikk direkte fra videregående opplæring til høyere utdanning i 2004, har sunket 2 prosentpoeng til 36 prosent fra 2003. Siden 1997 har det vært en gradvis økning av andel studenter med innvandrerbakgrunn i prosent av registrert årskull (19-24 år) for både førstegenerasjonsinnvandrere og de som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

I 1997 var det 12 prosent av førstegenerasjonsinnvandrere av registrert årskull 19-24 i høyere utdanning. Tilsvarende andel for norskefødte av utenlandsfødte foreldre var 23 prosent. Andelen i befolkningen totalt var 28 prosent. I 2003 har andelen økt til 16 prosent for førstegenerasjonsinnvandrere, 27 prosent for norskefødte av utenlandsfødte foreldre (etterkommere) og 29 prosent i befolkningen totalt. Ni av ti 16-18-åring er i videregående utdanning.

Større andel i høyere utdanning

Aldri før har en større andel av 19-24-åringene i Norge vært i høyere utdanning. I 2004 gjaldt dette en av tre i denne aldersgruppen, og kvinneandelen har økt mye. I 1981 var om lag en av ti kvinner i denne aldersgruppen i høyere utdanning. I 2004 gjaldt dette en av tre kvinner, mens det samme gjaldt i underkant av en av fire menn.

Siden 1995 har også andelen blant kvinner i alderen 25-29 år som er i høyere utdanning vært høyere enn blant menn. I 2004 var andelen kvinner fortsatt høyere enn andelen menn. Samlet var 15,8 prosent av befolkningen i alderen 25-29 år i høyere utdanning.

I 2004 hadde vi flere elever i grunnskolen og flere studenter i høyere utdanning enn noen gang før. Antall elever i grunnskolen er det størrelsen på årskullene som bestemmer. Antall i høyere utdanning er selvsagt ikke bare påvirket av størrelsen på årskullene, vi har nå en større andel 19-29-åring i høyere utdanning enn tidligere.

Høsten 2003 var det registrert 209 800 studenter ved landets universiteter og høyskoler. Det var en liten nedgang i tallet på studenter ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene, mens tallet på studenter ved de statlige høyskolene økte. I universitetssektoren var det totalt registrert 79 600 studenter høsten 2003, mot 80 500 i 2002 og 81 500 i 2000 og ved de statlige høyskolene 98 300 studenter, mot 94 300 i 2002 og 85 600 i 2000. Personer på doktorgradsprogram inngår ikke i tallene.

I noen fagfelt fordelte kvinner og menn seg ulikt i 2003 – på samme måte som for ti år siden: Kvinner var i flertall innenfor faggruppene helse-, sosial- og idrettsfag (79 prosent), lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk (75 prosent) og humanistiske og estetiske fag (63 prosent). Menn sto for flertallet av de fullførte utdanningene i faggruppene naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag (70 prosent) og samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag (75 prosent).

Kvinneandelen i fagene som er mannsdominerte har økt gjennom årene. Fra 1980 har andelen av kvinner i naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tek-

niske fag økt fra 17 prosent i 1980 til rundt 30 prosent i 2003. Innenfor samfunnsfag og jus har kvinneandelen økt betydelig fra 42 prosent i 1980 til over 60 prosent i 2003. Kvinneandelen i primærnæringsfag har også økt fra 23 prosent i 1980 til 48 prosent i 2003. Disse to utdanningene var mannsdominerte i 1980, men kan nå betegnes som kjønnsnøytrale (Støren og Arnesen 2003).

Flere innvandrere i utdanning

I 1980 var 33 prosent av 16-18-åringene med innvandrerbakgrunn som definert over i videregående utdanning. I 1997 var tilsvarende andel helt oppe i 81 prosent. I 2004 var 78 prosent av innvandrerne 16-18 år i videregående utdanning, hele 45 prosentpoeng mer enn i 1980. Andelen jenter med innvandrerbakgrunn i videregående opplæring var i 2004 litt større enn andelen gutter med samme bakgrunn.

Det er noe større deltakelse blant norskfødte med to utenlandsfødte foreldre (etterkommere) enn blant førstegenerasjonsinnvandrere. Blant etterkommerne var hele 88 prosent av jentene i videregående opplæring i 2003. Andelen var 2 prosentpoeng høyere enn hos guttene med samme bakgrunn. Tilsvarende var det blant førstegenerasjonsinnvandrerne 75 prosent av jentene og 72 prosent av guttene som var i videregående opplæring (Fjeldseth 2004).

Jentene med innvandrerbakgrunn hadde bedre gjennomstrømning i videregående opplæring enn guttene. Mens 31 prosent av jentene med innvandrerbakgrunn i 1998-kullet avbrøt utdanningen, var tilsvarende tall for guttene med samme bakgrunn 43 prosent. Større andel av jentene enn guttene fullførte også videregående opplæring på normert tid.

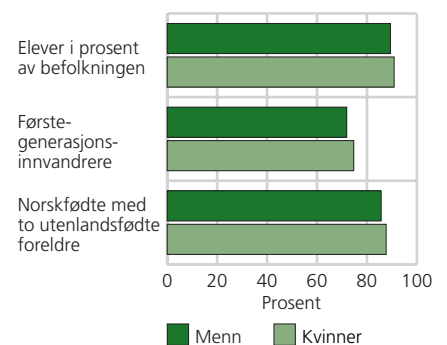
Ser vi på andel personer med innvandrerbakgrunn i høyere utdanning, har det også skjedd mye siden 1980. Da var 5 prosent av 19-24-åringene med innvandrerbakgrunn i høyere utdanning. I 2004 var 18,5 prosent av 19-24-åringene med innvandrerbakgrunn i høyere utdanning. Interessant er det også å merke seg at i 1993 tok innvandrerkvinner igjen innvandrer menn i denne aldersgruppen; fra det året er det nemlig relativt flere kvinner enn menn i denne aldersgruppen som er i høyere utdanning. Andel innvandrerkvinner i høyere utdanning i 2004 var 20,7 prosent, 4 prosentpoeng høyere enn innvandrer menn i høyere utdanning. I statistikken skilles det ikke mellom innvandrere som er bosatt i Norge og de som er i landet kun for å studere.

Stadig stigende utdanningsnivå

Utdanningsnivået stiger stadig i Norge, og det blir stadig færre personer som har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. I 2003 var det bare 20 prosent av befolkningen som bare hadde grunnskoleutdanning, som er den laveste andelen noensinne. I 1980 var det hele 44 prosent av befolkningen som hadde grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Kvinner utgjorde i 2003 flertallet av dem med bare grunnskole – 22 prosent av kvinnene og 18 prosent av mennene hadde dette utdanningsnivået.

Det er flere kvinner enn menn som har kort høyere utdanning som høyeste utdanningsnivå (høyere utdanning av inntil fire års varighet). I 1985 var det 9,9 prosent menn og 10,2 prosent kvinner med kort høyere utdanning, mens det i 2003 var i underkant av 16 prosent av mennene og vel 20 prosent av kvinnene som hadde fullført slik utdanning.

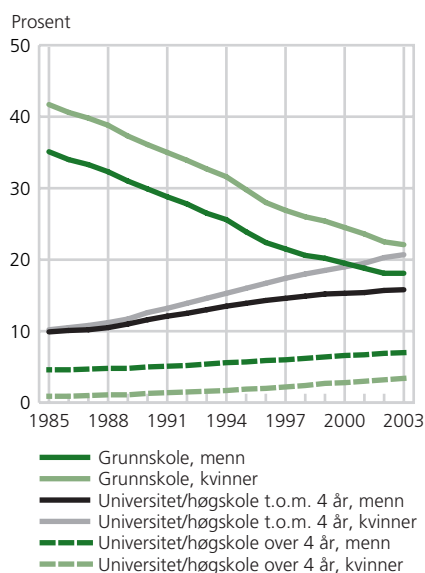
Figur 4. Andel innvandrere i videregående utdanning. Prosent av registrerte årskull 16-18 år

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Registeret over befolkningens høyeste utdanning omfatter personer registrert bosatt i Norge per 1. oktober, og som er 16 år og over ved utgangen av rapporteringsåret.

Figur 5. Menn og kvinner 16 år og eldre, etter høyeste fullførte utdanning 1985-2003.¹ Prosent

¹ Ikke medregnet personer med uoppgitt eller ingen fullført utdanning.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Arnesen, Clara Åse og Liv Anne Støren (2003): "Et kjønnsdelt utdanningssystem", i *Utdanning 2003 - ressurser, rekruttering og resultater*, Statistiske analyser nr. 60, Statistisk sentralbyrå.

Fjeldseth, Trude (2004): "Utdanning", i *Innvandring og innvandrere 2004*, Statistiske analyser 66, Statistisk sentralbyrå.

Jørgensen, Tor (1997): *Utdanning i Norge*, Statistiske analyser nr. 19, Statistisk sentralbyrå.

Høyest utdanningsnivå i Oslo-regionen

Vi finner også enkelte regionale forskjeller i utdanningsnivået i befolkningen. I Hedmark, Finnmark, Finnmark og Nordland er det drøyt en av fire som har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Oslo og Akershus har lavest andel innbyggere som kun har fullført grunnskole – henholdsvis 15 og 16 prosent. Oslo og Akershus har også flest personer med lang høyere utdanning. Oslo er det eneste fylket hvor over 10 prosent av innbyggerne har slik utdanning. De geografiske variasjonene ser ut til å være relativt stabile. Det er imidlertid viktig å påpeke at Oslo og Akershus har den høyeste andelen med uoppgitt eller ingen fullført utdanning, og at disse er holdt utenfor. Den store andelen uoppgitt i Oslo kan forklares med av det for innvandrerbefolkningen er noe mangelfull registrering av utdanning, og at innvandrerbefolkningen utgjør 22 prosent av befolkningen i Oslo.

Flest kvinner med høy utdanning

Flere kvinner enn menn hadde utdanning på universitets- eller høgskolenivå i 2003. Kun fire av fylkene hadde flertall av menn med høyere utdanning. Flere kvinner enn menn har universitets- eller høgskoleutdanning inntil fire år, 20 prosent av kvinnene mot 16 prosent av mennene. I 1980 lå denne andelen på nesten 9 prosent både for kvinner og menn. Fremdeles var det flest menn blant de med lengre høyere utdanning.

I 1980 hadde 2,4 prosent av befolkningen utdanning på universitets- eller høgskolenivå over fire år, 4 prosent av mennene og nesten 1 prosent av kvinnene. I 2003 hadde 3 prosent av kvinnene og nesten 7 prosent av mennene slik utdanning.

Derimot er kvinnene nå i flertall blant dem som har fullført en utdanning ved universiteter eller høyskoler – alle nivåene sett under ett.

På landsbasis har nærmere 24 prosent av kvinnene høyere utdanning, og om lag 23 prosent av mennene. I 2002 var det kun fire fylker hvor menn hadde høyere utdanning enn kvinner, henholdsvis Oslo, Akershus, Buskerud og Vestfold. I de resterende 15 fylkene hadde kvinner høyere utdanning enn menn. Størst forskjell i utdanningsnivået mellom kvinner og menn var det i Finnmark, Finnmark, Nord-Trøndelag og Sogn og Fjordane. I Finnmark, Finnmark hadde over 6 prosentpoeng flere kvinner enn menn høyere utdanning. I Nord-Trøndelag og Sogn og Fjordane var forskjellen i overkant av 4 prosentpoeng i kvinnes favør.

Få eldre kvinner med lang høyere utdanning

Ettersom det er blitt mer og mer vanlig for kvinner å ta høyere utdanning i de senere år, vil de største forskjellene i utdanningsnivået mellom kvinner og menn være i de eldste aldersgruppene. Under 1 prosent av kvinnene i alderen 67 år og eldre har lang (over fire år) universitets- eller høgskoleutdanning. Tilsvarende tall for menn i denne aldersgruppen er over 5 prosent. Over 6 prosentpoeng flere menn enn kvinner i alderen 50-59 år har lang høyere utdanning. I aldersgruppen 25-29 år er det 14 prosentpoeng flere kvinner enn menn som har en universitets- eller høgskoleutdanning på inntil fire år. Aldersgruppen med høyest andel av menn med lang høyere utdanning er i alderen 50-59 år, mens for kvinner er det i aldersgruppen 30-39 år vi finner flest med tilsvarende utdanning.